

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

I gavėnios sekmadienis (Mk I, 12–15)

Netrukus Dvasia jį paakino nukeliauti į dykumą. Jis praleido dykumoje keturiasdešimt dienų šėtono gundomas, buvo kartu su žvėrimis, ir angelai jam tarnavo. Kai Jonas buvo suimtas, Jėzus sugrįžo į Galilėją ir ėmė skelbti gerąją Dievo naujieną, kad atėjo metas ir prisiartino Dievo karalystė: „Atsiverskite ir tikėkite Evangelija!”

DANGIŠKA ŽINUTĖ

Labai trumpas sekmadienio žodelis. Tilptų į porą SMS. Net keista, kad toks glaustas pranešimas bus perskaitytas bažnyčioje sekmadienį. Tarsi kokiam Hemingway’aus tekste – nėra net būdvardžių, vien oficiali informacija. Maždaug – ELTA, BNS ir „Reuters” praneša, kad prisiartino Dievo karalystė... Nenustebčiau išvydusi laikraščio kamputyje.

Trys sakiniai, lakoniškai perteikiantys esminę naujieną, vis dėlto nėra sausi ir neemocingi. Taip, po santūriu nuosaikumu jie slepia jaudinančius faktus, kibirkščiuoja aistrų fluidais, vibruoja ar dreba iš įtampos ir nesaugumo. Jie sklando neapsisprendimų laike, žymi mums nežinomas Dievo jausenas, plotmes, kuriose niekad nesame buvę. Nukeliauti į dykumą, išbūti joje kurį laiką, sugrįžti su ryžtingu įsitikinimu. Trys ryškiausi įvykiai, atitinkantys kitus šios Evangelijos ištraukos tercetus. (Praleisti, būti, tarnauti. Šėtonas, žvėrys, angelai. Suėmimas, sugrįžimas, skelbimas. Tiesiog trioletus galima rašyt). Dykuma, nieko naujo ir originalaus nežadanti vieta, jau iškart nuteikia „nieko neveikimo”, mirazų nuovargio įsivaizdavimams. (Ir Abraomas, ir Mozė ten išėjo – ir ką? Keitimosi, slinkties, apsivalymo, „apsimasty-mo”, paklusimo Dvasiai, pirmo žingsnio savom kojom (t. y., aktyvaus veiksmo, atsakomybės prisiėmimo) ženklas.) Keturiasdešimt dienų nėra labai ilgas laiko tarpas. Komos ištikti žmonės kartais išguli ilgiau. Arba ligos patale – metų metus, esu mačiusi. *Keturiasdešimt* tėra simbolinis laikas, tikslus ir tobulas it snaigės struktūra. Biblijoje šis skaičius atsikartoja lyg refrenas, paversdamas matematiką žaidimu, o simbolius – rimu. Tikriausiai būtų kažkaip banalu manyti, kad būdamas dykumoje Jėzus susikaupė, pameditavo ir įsikvėpė dideliems darbams. Morkaus evangelijoje nutylima, ką konkrečiau jis veikė. Tik paminėta keistoka Jėzaus vienetvę gaubianti draugija: šėtonas, žvėrys ir angelai. (Žmogiškieji atitikmenys gal būtų fariziejai, ligoniai ir mažutėliai. Bet čia šiaip – subjektyvi asociacija). Ištvirti ne itin malonią aki-statą su šėtonu, prigimtimi solidarizuotis su laukiniais žvėrimis, priimti nelabai reikalingų norinčiųjų tarnystę – pirmykščio rojaus, tik iškreipto ir sugadinto, situacija. Rojuje veši ir klesti gerovė, dykumoje – niekis ir tuštuma, mirtis. Galbūt todėl tai tarsi grūdo apmirimas – pasiruošimo ir dvasios brandinimo laikas.

Dievas sugrįžta į viešumą, kai Jonas ne savo noru baigia krikštytojo veiklą ir pasitraukia iš pranašo arenos. Takas nutiestas. Valanda išmušė. Dievo karalystė arti. Dvi patekimo į ją sąlygos: 1) atsiversti; 2) tikėti. Kas yra atsivertimas, man lyg ir suprantama. Antroj klasėj mums visiems iškilmingai įsegė spaliukų žvaigždutes ir prigrasino, jei padarysim koki blogą darbą – veidukas žvaigždutėje pamatys iš spintos (kabodamas įsegtas į uniformą) ir nustos šypotis. Ar neišnyko šypsena, paranojiškai tikrinau ne aš viena. Kai atėjom į trečią klasę, žvaigždučių liepė nebenešioti ir apskritai pamiršti žaidimą, žodžiu, atsiversti. Taip maždaug tą radikalų atsivertimą ir įsivaizduoju. Po to nepatikėsi jau turbūt niekuo. Tai sukrečia ir atveria akis. Gali ištikti afektas, atsirasti momentinė kalbų dovana arba jauno vyno efektas. Bet kas gi yra toji Evangelija? Kuo man tikėti šiandien, jeigu Dievas nėra doktrina ir taisyklių rinkinys? Jeigu jis netvarko skyrelio „Specialistas atsako” svetainėje „Kaip patekti į dangų” ar postevangelinėje periodikoje?

Geroji Naujiena man tebėra slėpinys, stebinantis labiau už žvaigždėtą dangų ir moralės tvermės dėsnius. Net jei klaidingai ją suprantu (o suprantu, be abejo, klaidingai), jaučiu, kad tai yra kažkas teisingo, tikro ir svarbesnio už viską. Neapčiuopiama ir į jokiais sąvokas netelpanti žinia, gaivi kaip pavasaris, netikėta kaip įsimylėjimas, svaigi kaip poezija. Nežinau, kas ji. Mane pačią apibrėžiantis neapibrėžtumas. Euforija, begalinis džiaugsmas, norėjimas gyventi. Jėgų antplūdis bejėgystėje. Šiaudas neviltyje. Stebuklingasis raktelis. Pasakos lygmens tiesa ir galėjimas ją patikėti.

Giedrė Kazlauskaitė

Iš kn. Julius Sasnauskas, Giedrė Kazlauskaitė. Postilės, 2009.

Algimanto Kunčiaus nuotr. iš ciklo „Reminiscencijos”.

Laiškas mėnesienos fleitai

po išilginę girią mėnesienoj
po girią klaidžią baikščiai žynio sielai
vis braidžiojant, visi žyniai išmirę
ir amžinai apsigyvenę girioj

plevena... vėjas?.. niekas neplevena
toj girioj gyvo nebėra nė vieno
tik mėnesiena – aiški ir graži
kaip baltas vaikas vaikšto pamaži

Vladas Braziūnas

Kitame numeryje:

- Tarptautinei teatro dienai: dingusio artisto pėdsakais
- Albino Bernoto poezija
- Toliau apie Hudson River mokyklą

Redaguoja Renata Šerelytė rainbow.vilnius@gmail.com
Maketuoja Jonas Kuprys

Šio šeštadienio Kultūros turinys

- 1-as psl. Giedrė Kazlauskaitė. Dangiška žinutė.
- 2-as psl. Alfonsas Motuzas. Gavėnia ir katalikiška Lietuva.
- 3-as psl. Danutė Kalinauskaitė. Daiktai.
- 4-as psl. Gražina Mareckaitė. Nelabųjų raisto linksmybės.
- 5-as psl. Nijolė Kavaliauskaitė-Hunter. Hudson River mokykla.
- 6-as psl. Ona Šulaitienė. Sūduvos šviesuolis Antanas Tatarė.
- 7-as psl. Violeta Aleknienė. „Stebinančiai naujas ir originalus...”
- 8-as psl. R. Kriaučiūnas. „Protų nutekėjimas” – laiškos stiliumi.

Gavėnia ir katalikiška Lietuva

ALFONSAS MOTUZAS

Gavėnia, arba didysis krikščionių pasninkas, prasideda Pelenų diena ir tęsiasi 7 savaites – iki pat Velykų. Tai pasninko, išmaldos, maldų už visus krikščionis ir katechumenų rengimo krikštui laikotarpis.

Gavėnios šventimas pirmą kartą užfiksuotas III a. pabaigoje – IV a. pradžioje Egipte, minint Kristaus 40-ies dienų pasninkavimą dykumoje. Romoje 40-ies dienų pasninkas pradėtas 354–384 metais, minint Pelenų trečiadienį, arba Pelenų dieną. Ja prasideda gavėnia. Gavėnios liturgines apeigas ir formas suformavo popiežius Grigalius II (715–731). Bažnyčioje per pamaldas šventinami pelenai (sudegintos praėjusių metų šventintos verbos) ir jais barstomos tikinčiųjų galvos, primenant: „Atmink, žmogau, jog dulkė esi ir dulkėmis virsi“. Tai žmogaus gyvenimo trumpumo ir būtinybės visada būti pasiruošusiam sutikti mirtį priminimas. Seniau dalyvaujantys pamaldose švęstų pelenų parsinešdavo namo ir, kartodami kunigo žodžius, jais barstydavo namiškių galvas.

Per gavėnią nekeliamos vestuvės, nerengiami jokie vieši pasilinksminimai, šokiai. Tai meditacijos metas, skirtas Išganytojo kančiai atminti. Gavėnios penktadieniais ir sekmadieniais bažnyčiose apeinami 14-os stočių Kryžiaus keliai su giesmėmis ir maldomis, o vietoj mišparų giedami tik Lenkijoje ir Lietuvoje žinomi *Graudūs verkimai*.

Paskutinį gavėnios sekmadienį – Verbos. Daugelyje Europos šalių ši diena vadinama Palmių sekmadieniu. VI a. Jeruzalėje Palmių sekmadieniu žymima Didžiosios savaitės pradžia. Tai Kristaus garbingo įžengimo į Jeruzalę prisiminimas. Jono evangelijoje rašoma, kad pagerbdami Mesiją, žydai klojo jam po kojomis palmių šakas ir šaukė: „Osana Dovydo Sūnui! Garbė tam, kurs ateina Viešpaties vardu!“ (Jn 12, 13–15). Lietuvos bažnyčiose buvo paprotys tą dieną, procesijai einant aplink bažnyčią, po Švenčiausiąją Sakramentą nešančio kunigo kojomis kloti žilvičio šakelės. Tiek Lietuvoje, tiek ir visoje Europoje tikima, kad šią dieną pašventintų augalų šakelės padeda žmogui būti sveikam.

Paskutinė gavėnios savaitė tarp Verbų ir Velykų švenčių vadinama Didžiąja, arba Kančios, savaitė. Bažnyčios liturgijoje šią savaitę, ypač paskutinėmis jos dienomis, prisimenama Jėzaus Kristaus kančios istorija: jo išdavimas, skaudus nuplankimas Piloto teisme, tyčinis vainikavimas erškėčių vainiku, pasmerkimas mirti prikaltam ant kryžiaus, nukryžiuavimas, mirtis ir palaidojimas.

Didžiosios savaitės trečiadienis vadinamas Didžiuoju. Dar XIX a. pabaigoje šią dieną žmonės laikėsi „sauso“ pasninko, t. y. nevartojo mėsos ir pieno. Pasninkauti neprivalėjo tiktai maži vaikai, bet nuo septynerių metų ir jie kartu su suaugusiais valgė tik pasninko valgius. Šis gavėnios paprotys Lietuvoje atsirado kartu su pirmosiomis jėzuitų misijomis.

Žemaičių vyskupas Motiejus Valančius „Palangos Juzėje“ pasakoja, kad XIX amžiuje Žemaitijos miesteliuose, pradedant Didžiosios savaitės trečiadieniu, vaikai vilkdavę aplink bažnyčią silkę: Didįjį trečiadienį – vieną kartą, Didįjį ketvirtadienį – dukart, o Didįjį penktadienį – tris kartus. Apie šį liaudies paprotį, remdamasis senųjų žmonių pasakojimais, rašė žymus kraštotyrininkas Balys Buračas: „Minėtas paprotys *vilkti silkę* vadinamas ‘silkės išplakimu’. Esą vaikai nusipiešdavę silkę lentelėje, tada prisirišę virvute tą ‘silkę’ vaikiodavę šventoriuje aplinkui bažnyčią. Vilkėjus sekdamas būrys vaikų; eidami iš paskos, jie sutartinai, lyg kultų spragilais, ‘silkę’ plakdavę botagais. Tai turėję žmonėms parodyti, kad nuo Didžiojo ketvirtadienio prasidedas griežtas pasninkas, ir iki pat Velykų paryčių nevalia valgyti ne tik mėsos, pieno, bet ir žuvies, t. y. silkės”.

Didįjį ketvirtadienį Bažnyčios liturgijoje prisimenama Kristaus Paskutinioji vakarienė su mokiniais: pagal tradiciją valgytas velykinis avinėlis, minint žydų tautos išėjimą iš Egipto vergovės. Šios vakarienės metu Jėzus laužė ir laimino duoną, da-

Vilniaus Kalvarijų Kryžiaus kelio trečioji stotis *Viešpats Jėzus meldžiasi Alyvų kalne*. Apie 1896 m.

S. F. Fleury nuotr.

lijo ją savo mokiniams, taip pat ir vyną, tardamas, jog tai esąs Jo kūnas ir kraujas, kurį Jis atidavęs, kad žmonija būtų atpirkta iš nuodėmės. Taip įteigtas Švenčiausiasis Sakramentas, Komunija. Mokiniais buvo suteikta galia atleisti atgailaujantiems jų nuodėmes – kunigystės institucijos pradžia. Vyskupijų katedrose Didįjį ketvirtadienį šventinami aliejai, kurie paskui vartojami Krikšto, Sutvirtinimo bei Paskutiniojo patepimo apeigose. Prisimenant, kaip po Vakarienes Kristus vieno iš mokinių išdavikišku pabučiavimu buvo atiduotas budeliams ir įkalintas, šv. Mišių metu stauga nutyla vargonai, nustojama skambinti varpais ir mažaisiais varpeliais. Visas šias dienas iki pat Kristaus prisikėlimo Velykų rytą skamba tik mediniai kleketai.

Kleketų naudojimas rodo, jog senovėje, kai dar nebuvo varpų, į pamaldas žmonės šaukdavo mušdami į lentą arba teršklėmis.

Didžiojo penktadienio liturgijoje prisimenama Kristaus kančia ir mirtis ant kryžiaus. Tai vienintelė metų diena, kai bažnyčiose nelaikomos šv. Mišios. Šis penktadienis simbolizuoja Kristaus laidotuves ir didelį Bažnyčios skausmą. Laikydami liaudies pamaldumo tradicijas, Žemaitijoje tikintieji vakare renkasi į bažnyčią, prie Kristaus kapo, pabudėti, pagiedoti Kristaus kančios Kryžiaus kelius, vadinamus Kalnais. Taip pat šią dieną tradiciškai žmonės bučiuoja bažnyčios viduryje paguldytą kryžių. Tai reiškia, jog kryžius, iki Kristaus mirties simbolizavęs nusikaltėlių kartuves, per Kristaus mirtį virto atpirkimo ženklu. Jis reiškia didžiausią pagarbą, kokią Bažnyčia rodo Viešpačiui, ant kryžiaus kentėjusiam.

Didysis šeštadienis – jau tikras prieššventis. Iš pat ankstauro ryto ką nors iš jaunimo šeimnininkės pasiuncia į bažnyčią parnešti Velykų ugnies. Kol jos nėra, tą rytą krosnies nekuria, laukia. Tai metinis ugnies atnaujinimas.

Bažnyčios šventoriuje dar iš vakaro sukraunamas nemažas laužas, dažniausiai iš senų, trūnyti pradedančių medinių kryžių. Ugnis būdavo įskeliamas skiltuvu į titnago gabalą, o kibirkštėlė įpučiama į išdžiovintą medžio kempinę. Kunigui tam tikromis maldomis ir apeigomis ugnį bei vandenį didžiuliame kubile pašventinus, visi puldavo kuo greičiau užsidegti atsineštas žvakes ir pasisemti vandens. Bažnyčios prieangyje iš kubilų pasisėmę vandens, žmonės patys gurkšnelį nugerdavo bei darydami kryžiaus ženklą pasišlaktydavo. Pašventinus vandenį, žmonės pradeda giedoti Visų šventųjų litaniją, o kunigui užgiedojus *Gloria* su-

skamba iki šiolei tylėję vargonai ir varpai. Per šv. Mišias kunigas gieda *Aleliuja* skelbdamas, kad artėja Kristaus prisikėlimas, pasninkas baigiasi.

Seniau Lietuvoje, ypač Žemaitijoje, Didįjį šeštadienį, arba Velyknaktį, bažnyčioje buvo budima prie Kristaus kapo, giedamos gedulingos giesmės. Kai kur prie simboliškos uolos dar būdavo persirengę „kareiviai“, čia pagal vadovo komandą keisdavosi sargyba. Jiems budėti trukdydavo persirengėliai „žydai“, „budeliai“, kurie stengdavosi iš sargų pavogti bažnyčios viduryje paguldytą kryžių. Pokštininkai bažnyčioje prisnūdusiems duodavo pauostyti tabokos, perbraukdavo panosę silkės ar padvėsusios varnos uodega, kartais aštria kadagio vytele užmigusiųs draugėn susiūdavo. Tai tikra senovinė misterija.

Iš bažnyčios namo parneštu pašventintu vandeniui būdavo šlakstomi ligoniai, pastatai, gyvuliai ir pan. Kai kurie prie lovos nuolat laikė molines „krapilnyčias“, kad švęstu vandeniui persižegnotų prieš vakarinius poterių.

Sulaukusios Velykų ugnies, šeimnininkės tuoju kurdavo didžiąją krosnį. Užkurtą ugnelę, kaip visada, peržegnodavo.

Lietuvos Katalikų Bažnyčios literatūros istorijoje gavėniai skirta knyga pirmą kartą išleista 1857 metais pavadinimu „Munka Wieszpaties Jezaus arba Diewabajmingus Dumojimus apej Munką Jezaus Kristaus diel kiekvienos dienos par isztisą gawienę. Parasze Kunigas Jeronimas Paczkauskis inspektorius Warniu Seminarijos. Wilniuj. Kasztu ir spaustuwieje Juzapa Zawadzkie”. 1858 m. leidimas pakartotas, o 1880 ir 1885 m. išėjo jo kontrafakciniai leidiniai.

Vatikano II Susirinkimas priimtuose dokumentuose, ypač Konstitucijoje apie Šventąją liturgiją, ir Dieviškojo kulto kongregacija atkreipė dėmesį į liaudies pamaldumo praktikas gavėnios metu ir per Didžiąją savaitę. Visos gavėnios praktikos rodo vietinės Bažnyčios gyvenimą. Tokio pobūdžio tikinčiųjų sambūriai, ypač vadovaujami vyskupijos ganytojo, gali vykti tiek prie kapų, tiek pagrindinėse miesto bažnyčiose ar šventovėse, tiek kitose tos vyskupijos maldininkų dažnai lankomose vietose. Gavėnios metu muzikos instrumentais galima tik pritarti giesmėms.

Žemaitijoje gavėnios metu apvaikstant 14-os stočių Kryžiaus kelią bei giedant *Graudžių verkimų* giesmes, nuo seno joms pritariama kanklėmis, Didžiojo šeštadienio naktį Žemaičių Kalvarijos Kalnų giesmėms pritariama varinėmis dūdomis.

Gavėnia baigiasi Velykomis. □

Esu lietuvių kalbos ir literatūros mokytoja. Neseniai savo aštuntokams uždaviau parašyti rašinį tema „Daiktai“. (Mintį mes-telėjo sūnus: „Visi daiktai aplink taip sudaiktėję, kad jų kaip ir nėra...“). Norėjau, kad jie parašytų apie paprasčiausius daiktus – apelsiną, batus, rankšluostuką. Jiems prieinamu būdu apie tylią daiktų, tarp kurių gyveni ir kuriais naudojiesi, bet kurių nepastebi, esatį. Tačiau beveik visi parašė apie „socelinę“ nelygybę. Apie tai, ką norėtų turėti, bet neturi. Štai vieno berniuko mintys: „... jos marti turi grožio saloną Vilniaus centre, sūnus – savo klestinčią firmą ir, aišku, yra jos direktorius. Jis turi sodybą, išmuštą plytelėmis ir lentutėmis. O kitas sūnus turi namą su baseinu, sauna, baru, trim šuniukais, kate, šinšila, iguana ir dar velniai žino koku velniu. O mes turime tik vieną katytę, vardu Razinka, kurią radome po tiltu“. Sovietmečiu kultūros žmonių diskusijose apie dvasingumą ir atmosferą visuomenėje daug kalbėta apie tokį daiktų turėjimą (turėjimą), ir tuomet tai reiškė dvasinių vertybių išdavystę. Straipsniuose, analizuojančiuose „literatūros santykius su dabartine tikrove“, gausdavo: „realiai iškilęs materialinių gėrybių kulto pavojus“, „meilė daiktui“ graso „išstumti meilę žmogui“, neretai patį žmogų paverčia „daikto vergu“. „Daiktai nepralaidūs žmogiškai šilumai“. Ir t. t.

Ideologijos pasikeitė. „Materialinių gėrybių kultas“ įteisintas oficialiai, o „godus sumaterialėjęs vartotojas“ – reabilituotas. Tik patys daiktai ir tada, ir dabar, aišku – niekuo dėti. Metams bėgant imi įsitikinti, kad jie kaip tik labai pralaidūs – jei tik pats dėl kokių nors priežasčių nesu užakęs – ir žmogiškai šilumai, ir šalčiui, nusikaltimui ir bausmei, šiapusybei ir anapusybei, viskam.

Neslėpsiu, nesu neabejinga „materialinėms gėrybėms“. Mėgstu daiktus. Man įdomūs daiktai – nesantaikos įžiebėjai ir taikytojai, plonais nematomaiais grybienio siūlais įsiraizgę į žmonių tarpusavio ryšius. Daiktai kaip detalės, iš kurių kaip iš siūlų kamuolio išvynioji visumą. Arba visumą suspaudi į detalę. Į kokią juodą palatą (kartą jau verslą), kurio blizgantys atvartai, rankogaliai ir kišenės, einant į svarbų pasimatymą, „retušuojami“ angliuku... Daiktai – likimo ženklai ir pranašai. Saugyklos ir talpyklos. Slėptuvės ir atvertys. Niekam nereikalingi palėpės daiktai, išgyvenantys savo paskutinę reinkarnaciją, jų jau niekas niekur nebeperveš – *life after life*.

Tikra tiesa, kad mirę žmonės apsigyvena daiktuose. Kai žiūriu į veidrodėlį nuskilusiu kampu su Rygos atvaizdu kitapus ir lenktinį peiliuką (II. 2 p. 10 k.), į šachmatų figūrėlę – baltąjį rikį ir moliūgų sėklų aliejaus kapsules „Peponen“ bet kurioje vais-tinėje, be jokios mistikos žinau, kad tai – mano tėvas. Rožinys su pirštų nusidintais poterėliais ir leidžiantis į kelionę kaimynams paliktas raštelis: „Šiltnamy – maistas šuniukui. Palinkėkite mums sėkmės“ – toje kelionėje žuvusi mano teta. Durnaropės kokonėlis ant rašomojo stalo nuo sieto tvoros, lietaus ir vėjo ištuštintas iki voratinkliškos materijos – aš pati, kai būnu trumpam „išėjusi“, ir – tėvų namai, kurių jau nebėra suvisam. Dažytų plaukų sruoga dėžutėj su dvigubu dugnu – ne „suragėjusių odos epiderminių ląstelių dariniai“, kaip aiškinama enciklopedijoje, o Vilmutė.

Vilmutė buvo iš kito miesto ir, gydydamasi Vilniuje, gyveno pas mane. Tuos jos plaukus gydytojų nurodymu (nes jie vis tiek nuslinksia) kirpome virtuvėje, uždengę katilą su balandėliais. Juokaudami (tada dar truputį juokavome) dalijomės sruogas „atminčiai“. Vilmutės draugas, taip pat vienuoliktokas, nusidažęs oranžine – vilties – spalva plaukus, buvo spjovęs į mokslus tame kitame mieste ir gyveno pas mus ant pripučiamo čiužinio. Vieną sruogą jis įsidėjo tarp fizikos vadovėlio lapų. Vilmutės pusbrolis studentas – į užrašų knygelę tarp telefonų. Ma-

DANUTĖ KALINAUSKAITĖ

DAIKTAI

IŠTRAUKA

no tada dar šeštokas sūnus, neturėdamas supratimo, kam gali reikėti žmogaus plaukų, sruogelę surišo siūlu ir pakabino ant stalinės lempos stovo. Nustėrau – ji priminė liūdnei nukarusį žydo ūsą. Žydo, pasmerkto myriop. Pasakiau, kad plaukų sruogelės – tai atminimas ir jas reikia saugoti medalionuose. Mes tam suradome dėžutę su dvigubu dugnu nuo mano melchiorinio žiedo.

Mergaitės tėvai buvo išsiskyrę. Tėvas, muzikas iš „Dievo malonės“, įkaušęs tapdavo plačios sielos, kuriai visur būdavo ankšta. Mintis, kad baigia uždusti savo paties namuose, kur jo niekas nesupranta, apšvietė, kai žiūrėjo į dalinį saulės užtemimą pro žmonos plaučių rentgeno nuotrauką. Tada ir apsisprendė parduoti du saksofonus ir nusipirkti trobelę kaime. Džiaugėsi, kad pavargęs nuo miesto triukšmo ir rietenų su žmona bendrame nepasidalytame bute dabar jau gali niekieno neujamas keltis vidury dienos, o barzdą skustis priešais veidrodžio šukę lauke. Laikė ožką ir su ja (nes ji nenuobodžiauja ir nepertraukinėja)

kalbėdavosi egzistencinėmis temomis. Kartais jis atvažiuodavo į miestą, į savo buvusius namus, nes ten jam dar priklausė vienas kambarys. Žinojo Vilmutės diagnozę, bet niekada nežinojo, kuriam mieste ir kurioje ligoninėje ji tuo metu guli, kokia jos temperatūra, ką ji valgo ir ar išvis dar valgo. Jį erzindavo, jei žmonos giminės versdavo jį visu tuo domėtis – grūsdavo pro „banalią adatos skylutę“. Juk jo ryšys su dukterimi – tas gilusis. Dvasinis. Nei slaugyti, nei

kuo nors padėti, sakė, negalįs, nes pernelyg kentėtų. Neišvertėtų. Mirtų pats. Tad prieškambarį ant stalo palikdavo nors savo kaimiškų obuolių. Bet dukra, grįžusi iš ligoninių po chemoterapijų, dažniausiai rasdavo juos jau supuvusius. Jei sugrįžti nespėdavo iki jam vėl apsilankant, lėkštė supuvusių obuolių jį taip įsiutindavo, kad įpykęs viską išdaužydavo.

Vilmutė tirpo kaip vaškas ir pamažu atleido visiems. Ir tėvui, kad jo meilė jai turbūt ieško, bet nesuranda kitų išraiškos būdų. Ir Paryžiui, kad jo jau nebepamatys. Juodai suknelei su plonytėmis petnešėlėmis. Persikų spalvos lūpdažiui. Su manta polietileniniame „Maximos“ maiše ji ėjo iš ligoninės į ligoninę. Jau užsienio klinikose, kai gydytojai dar turėjo „teorinių vilčių“, vieną pavakarę mamos tyliai paprašė palaidoti ją kapinėse šalia senelių. Pasodinti levukų, nes jų „linksmos burnytės“. Pažadėjo „nuo debesies“ rūpintis jais visais. Paskutinę dieną susikaupusi tvarkingai sudėliojo daiktus, pasakė, ką kam atiduoti, nusiprausė, išsivalė dantis. Pasiruošė taip, kaip pasiruošia 90 metų nugyvenęs žmogus, jei mirtis neužklumpa netikėtai, o smegenų žemėlapy – dar vienas kitas kalniukas, ne vien dykros. Per laidotuves Vilmutės tėvas, tragikas iš pašaukimo, nuoširdžiai raudėjo, įsikniaubęs į savo motinos, senos moteriškes, petį, nes kaip visada buvo „truputį pavėlavęs“, „apsilenkęs laike“, tad įsibėrė į kumštinę pirštinę nors smėlio nuo savo dukters kapo (kur jis dabar tą smėlį laiko – buteliuke? dėželėj su dvigubu dugnu? išbarstė girtas?), bet, nepakviestas gedulingų pietų, dingo nežinoma kryptimi. Vilmutės draugas, protestuodamas prieš tai, kas *su juo* atsitiko, metė mokyklą, plaukus persidažė juoda spalva ir, savo tėvų siaubui, tapo miesto Bleku, laimė, trumpam. O jos motina („esu, bet nebesu“) jau išverkė visas ašaras. Labai retais atvejais moterų ašarų šulinėliai – išdžiūsta. Pažįstu moterį, kuriai Dievas ar likimas nepašyktėjo išbandymų: slaugyti ir numarinti tėvą, paskui motiną, netekti vienintelio sūnaus, kurį, greitkelio pakrašty keičiantį automobilio ratą, numušė kamazas, o dabar prižiūrėti mamos seserį storomis kaip kaladės kojomis. Senutė šlapinasi į lovą, o maitinama peša savo slaugytoją už plaukų arba purškia į veidą kruopas. Kad galėtų išsiverkti kaip visi žmonės, toji moteris turi operuotis ašarų kanalus – akys nuolat sausos ir lyg žvyro pripiltos. Tad tenka verstis su dirbtinėmis ašaromis. O tas reikia pirktis. Kainuoja – 13 litų 75 centus. Buteliukas su ašaromis – visada šaldytuve. Ji taip ir sako savo vyrui: „Broniau, kur nukišai mano ašaras?“ Arba: „Jau laikas nusipirkti man ašarų...“

Kai uždera mirčių, o taip beveik visada atsitinka po keturiasdešimties, imi stebėti, kas darosi su išėjusiųjų daiktais. Šio to verti – kokia sulčiaspaudė, indai, patalynė, rankšluosčiai, neretai net su kainų etiketėmis, laikyti „geresniems laikams“, – atitenka giminėms kaip pereinamieji prizai. Dauguma kadaise nepakeičiamų kaip antra oda daiktų, ištikimiausiai tarnavusių ir labiausiai nusipelnusių išlikti, sulig ta diena virsta niekam neberekalingu šlamštu. Dantų protezai, skutimosi reikmenys, bandažas su akmenėliu – inkstuku išvaržai laikyti, apatinis trikotažas ir batai, išnešioti pagal individualią formą, pirštų kupreles, keliauja praradimų šachton į šiukšlių konteinerius – bomžų atradimų džiaugsmui. Daiktai po gabalą išsinešioja visą žmogaus gyvenimą, lyg jo nė nebūtų buvę. □

Dovilė Budreikaitė. Iš serijos *Portretai*. 2005–2006

Nelabųjų raisto linksmybės

GRAŽINA MARECKAITĖ

Tris kalendorinio pavasario dienas Vilniaus centre ir senamiestyje šurmuliavo Kaziuko mugė, daugiau nei prieš keturis šimtmečius pradėta Lietuvos globėjo Šv. Kazimiero vardadieniui pažymėti. Šiųmetės „kazimierinės“ išiliejo į daugiadienę margų įvykių grandinę: di-džioji Vilniaus mugė suūžė vos pasi-baigus audringiems savivaldybių rin-kimams, o kermošiui dar neišsivaži-nėjus, šalį užgriuvo Užgavėnių pra-mogos: šiomet Morės deginimas su-tapo su Tarptautine moterų diena! Čia pat ir Lietuvos laisvės, Kovo 11-osios šventė.

...Sekmadienio popietę atsidū-riau Rotušės aikštėje tarp mugės prekystalių – riestainiai, dešros, alus, troškiniai, puodai, švilpynės, medžio drožiniai, mežginiai, papuo-šalai, toliau vėl dešros, alus, troš-kiniai, mežginiai, drožiniai, puo-dai, švilpynės, papuošalai... ir ši-taip – keturi kilometrai be pertrūkių! Prekiautojus ir pirkėjus su-po kaukėtos būtybės: raga-nos, ožiai, vel-niai, čigonės, žy-dai, ubagai... Ra-guotų ir barzdotų bū-tybių buvo tiek, kad ta proga pri-siminiau 1989 m. Klaipėdos te-

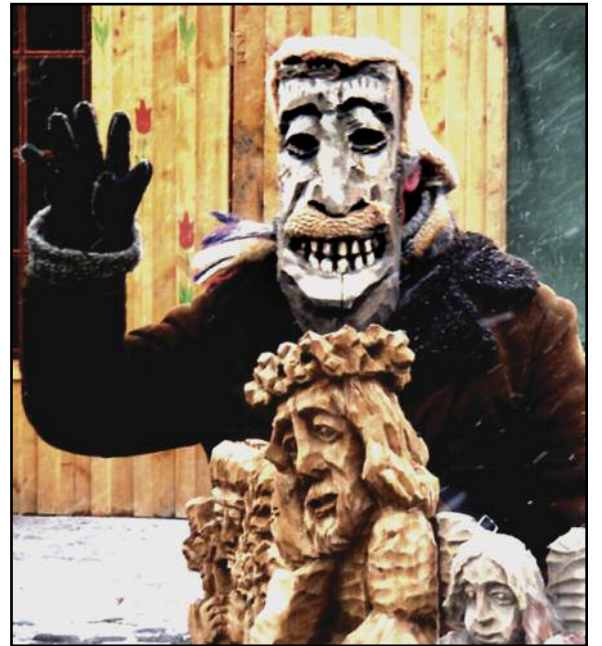
skriaudė žmones, nusižengė įstatymams, netgi ap-sivogė – raisto gyventojai vis vien balsuoja kaip balsavę už jį, vis už tą patį. Neseniai visa Lietuva matė, kaip Alytaus merą – socialdemokratą už va-gystes ir išėikvojimus policija su antrankiais iš-vedė iš kabineto... Ar jį kas teisė, ar nuteisė, ar iš-teisino – neaišku, bet ištikimasis pelkės elektoratas vis vien balsavo už buvusio mero bendražy-gius... Dar baisesnis įvykis sudrebino Vilkaviškį: darbo dieną, lėkdami nežmonišku greičiu, autoka-tastrofoje žuvo net trys valdininkai – socialdemo-kratai iš rajono savivaldybės. Ketvirtasis, per ste-buklą likęs gyvas, po ilgo gydymo prarado atmintį ir sakosi nežinąs nei kur, nei kas, nei ko važiavo... Paslaptį bičiuliai nusinešė į kapus, o šį, praradu-sįjį atmintį, bet esantį partijos sąrašė, suvalkiečiai rinkėjai netgi paaukštino iš antrosios vietos į pir-mąją! Švenčionių merą ištisus du mėnesius visose pakrūmėse persekiojo ir gaudė žurnalistai: filma-vo jį girtą ir pagiringą, sprunkantį kiemais ir už-sirakinusį kabinete, filmavo jo namą, pirtes, pa-vėsines, šašlykines – t. y. visos rajono grietinėlės pamėgtas ir lankomas vietas. Vietiniai žmoneliai pritariamai galvomis lingavo, vis naujas istorijas apie niekadėją pasakojo, bet kai atėjo rinkimai... Kas, jeigu ne raisto nelabieji, galėjo už tokį bal-suoti ir vėl į merus jį rinkiti? Panašiai ir pietinio Lietuvos pasienio pelkėse – vietinis klanas vėl su-teikė mandatą „teisingumui ir tvarkai“ daryti, t. y. kontrabandos srautus reguliuoti veikėjui, kurio brolis Lietuvos Seime sėdi, gimtąjį raistą globoja, giminę dangsto.

Į Vilniaus rajono, Šalčininkų ar Maišiagalos raistus baugu net koją įkelti. Jose knibždėte knibž-da labai supykusių ant Lietuvos būtybių, garsiai šaukiančių, skanduojančių Želigowskio laikų obal-sius, daug reikalaujančių, o ypač būti tituluoja-mais per *pan Brzynczyszkiewicz* ir *pani Brzyn-czyszkiewiczowna*. Kurgi ne... Jų vyriausiasis Archisataninskis posėdžiauja pačiame Europos parla-mente ir dar sudaręs sąjungą su aukso kresle iš-sidrebusiu „darbo milijonieriumi“, taipogi euro-parlamentaru. Nepagaunamas, neįveikiamas šis Archibelzebubas iš Sibiro pelkių, suraitęs riebią spygą, kaišiojo ją iš televizijos ekrano visai Lietu-vai kaip pagrindą gauti daugiau rinkėjų balsų. Ir gavo. Kai kažin kokie kanopėtieji, nuteplioję visas Vilniaus sienas, negražiais žodžiais dekoravo vie-no buvusio mero pilvą, juokai vilniečiams nepa-tiko. O sibirietiška spyga patiko – čia tai kas kita.

Aišku, Vilnius jau apsėstas nelabųjų, nes ir trečiasis kandidatas į Vilniaus valdovo sostą – ne-pagaunamas, nenubaudžiamas kombinatorius – vėl iškilo visu ūgiu su sena gerbėjų palyda: kipšais, laumėmis, tritonais, rubikonais...

Dėl jų nešvankių išdaigų jau prieš kelis šimt-mečius dūsavo a. a. Justino Marcinkevičiaus dra-mos „Katedra“ veikėjas Motiejus. Tada (tarsi šian-dien) jis kalbėjo:

*Ak, dieve mano, kas per velniava
Šio miesto rūmuose apsigyveno!
Ar tu dar nejauti, kad čia net oras
Pasmirdęs pragaro siera? Pauostyk.
Girdėjau kalbant, jog pilies kalne
Yra toks urvas, pro kurį velniai
Iš pragaro į mūsų miestą lenda. (...)
O kas tada, sakyk, jei ne šėtonas,*

G. Mareckaitės nuotr.

*Sugriovė Katedrą? Atsimenu tą naktį,
Tą baisią audrą, tą velnių cypimą.
Kai jie sukibę dievo namą vertė.*

Atsibudome po rinkimų nakties... Kas per vel-niava? Košmaras... Ar Dievo namai tebestovi?

Kaukėtieji nelabieji linksminasi, šoka, stau-gia, cypia, Kaziuką, Užgavėnes, rinkimų pergales švenčia, vis siauresniu ratu ūkio ministrą Kreivį supa, gąsdina, grasina, gundo, aukso kalnus žada, kad tik jis, kaip minėtosios J. Glinskio – K. Borutos pjesės veikėjas Kazimieras, į kryžių spjautų...

Ko sulauksime Lietuvoje, kai aplink – vien ne-labųjų išmonės? Koks scenarijus ruošiamas atei-čiai?

Deja, nebeatsimenu, kuo baigėsi Klaipėdos teatro spektaklis „Nelabųjų raisto repeticija“ – spjovė Kaziukas į kryžių ar atsilaikė? Vargas Lie-tuvai, jeigu ji nebesugebės atsilaikyti... □

Ne taip seniai – bus koki 20 ar 30 metų atgal – Dambaukos (Bartin[in-ky] vals., Vilk [aviškio] pav.) karčė-moj gėrė sau žmonės, žinoma, labai linksmi. Iš to pulkelio išėjęs vienas žmogus laukan ant savo reikalo, žiūri – ateina tiesiog per laukus toks didelis juodas vyras susilenkęs, čė-batai ilgais aulais, su skrybėle ant akių užsitraukęs. Tas žmogus beveik pažino, kad jau čia ne žmogysta, ir jis gerai insižiūrėjo, nes jam pro petį pralindo. Ateina in karčemą atgal, žiūri – jo visi draugai o pešasi, o mu-šasi, kaip tik katras ingal... Po valan-dų jis juos apstabdė, klausė:

– Kas jums čia pasidarė?

Visi pradėjo dailiai kalbėt, kad nė patys nežiną, kas jiems pasidarė. Ta-da jis jiems papasakojo, kad čia toks navatnas žmogus atėjęs. Visi sakė, kad nė viens nematęs. Visur po kar-čemą išžiūrėjo ir nieko nerado. Sa-ko, kad tai tikrai buvęs velnias ir juos sukusinęs.

(Nog savo tėvo iš Vaitkabilių, Vilk[aviškio] pav., užrašė Pr. Aidukaitis)

Iš kn. *Iš gyvenimo vėlių bei velnių*. Surinko Jonas Basanavičius. LLTI, Vilnius, 1998

R. Kubiliūtės nuotraukos

atro spektaklį „Nelabųjų raisto repeticija“ (Juozo Glinskio inscenizacija pagal Kazio Borutos roma-ną „Mediniai stebuklai“).

...Po dvidešimties nepriklausomybės metų tie raistai ir raisteliai, kuriuose nelabieji veisiasi, te-bėra užėmę didelę dalį Lietuvos teritorijos. Tai pa-liudija ką tik pasibaigę savivaldos rinkimai.

Ten, kur daugelį metų įsitvirtino koks vietinis Belzebubas, niekas jo negali įveikti, nors tas Belzebubas prikrėtė visokių šunybų, papiktino ar nu-

Hudson River muziejus ir Hudson River mokykla

NIJOLĖ KAVALIAUSKAITĖ-HUNTER

Dauguma yra girdėję apie vieną iš seniausių bei didžiausių Amerikos muziejų – The Metropolitan Museum of Arts (MET), įeinantį į pasaulio muziejų dešimtuką. Jame saugoma daugiau nei 2 mln. roдиниų. Išties jų – nemažai, nes kolekcionuoti pradėta nuo 1872 metų. Šis didžiulis pastatas puikuoja pačioje New Yorko širdyje, Penktojoje Aveniu. Teigiama, kad minėtoji gatvė yra pati brangiausia gatvė pasaulyje, panašiai kaip Eliziejaus laukai Paryžiuje. Tai lemia joje įsikūrusios „Gucci“, „Coach“, „Christian Dior“, „Versace“ ir kitos parduotuvės. Šalia šios magistralinės gatvės išsidėstę svarbiausi miesto objektai: New Yorko miesto biblioteka, 102 aukštų dangoraižis, žinomas kaip Empire State Building, Rockefeller Center, Šv. Patriko katedra...

Tačiau ne kiekvienas yra girdėjęs apie Hudson River Museum – vaizduojamojo meno muziejų, sutrumpintai vadinamą HRS, įsikūrusį Yonkerse, prisišliejusiam prie New Yorko pietinės dalies. Nuo miesto širdies, vadinamos Manhattanu, Yonkers nutolęs tik 20 mylių. Pagal gyventojų skaičių jis yra ketvirtas miestas NY valstijoje. Atvykėlio akiai miestas atrodo tirštai ir tankiai apgyvendintas, glaudžiai surikiuotais namais, nuolat zujančiomis susisiekimo priemonėmis. Mažasis HRS muziejus yra įsikūręs ant Hudsono upės, komercinėje Yonkerso miesto dalyje.

Kas yra Hudson, kodėl ji tokia reikšminga, kad net dailės srovė pavadinta *Hudson River School*? Hudsono upė – Rytų pakrantės simbolis. Tai Dievo sukurta tvirtovė, padėjusi iškovoti nepriklausomybę kovose prieš anglus. „Revolutionary War“ laikotarpiu upė keliavo kariuomenė, buvo gabenami kovai reikalingi reikmenys. Legendinės upės ilgis – 507 km. Jos pradžia šiaurėje – Adirondacko kalnuose esančiame ežere, turinčiame skambų pavadinimą „Debesų ašara“. Ten gavusi pradžia, upė vinguriuoja per Šiaurės Amerikos žemyną, žinoma, ir per New Yorką, kol įteka į Atlanto vandenyną. Kartkartėmis joje aptinkamos uolos, primenančios Norvegijos fiordus. Upė pavadinta anglų kapitono Henry Hudsono, 1609 metais atradusio upės žiotis, vardu. Jis, ieškodamas trumpesnio kelio į Indiją, įplaukė į New Yorko uostą. Skverbdamasis upės vingiais gilyn, kapitonas gėrėjosi naujai atrastu turtingu kraštu, nors jis ir nebuvo Indija. Tarp upės atradėjų minimas Giovanni Verrazano vardas. Jis šimtmečiu anksčiau nei Hudsonas ją atrado, bet netyrinėjo.

Upės vanduo neprimena skaidrių debesies ašarų spalvos, jis – tamsus ir neperregimas, šaltas ir nejaukus. Tai pramonės palikti pėdsakai. Pavyzdžiui, ant šios upės krantų 1640 metais buvo pastatyta viena pirmųjų lentpjūvių Amerikoje. Dailininkams Hudsono upė tapo įkvėpimo šaltiniu. Jie joje įžvelgė ne praktinius, bet estetinius dalykus: upės dvasios grožį, gėrėjosi jos krantais, rymančiais prie upės medžiais, miškais, juosiančiais upės vingį.

1969 metais ant Hudsono upės kranto išaugo Hudsono muziejus. Tačiau jo atsiradimo pradžia yra datuojama 1919 metais. Tuomet muziejus veikė prie rotušės ir buvo įkurtas kaip meno ir mokslo muziejus. Tuometinės parodas sudarė pasaulio istorijos ir meno pavyzdžiai, mineralų mėginiai. Tik 1948 metais muziejui suteiktas kitas vardas – Hudsono upės vaizduojamojo meno muziejus. Yonkerso miestui nupirkus Glenview rūmus, 1924 metais roдиниai buvo perkelti į juos.

Glenwiev rūmai – akį traukiantis istorinis pastatas, pastatytas 1877 metais. Turtingas finansininkas John Bond Trevor, nusamdęs tuometinį New Yorko architektą Charlesą Clintoną, paprašė suprojektuoti rūmus. Šis tai padarė, supindamas gotikos ir renesanso stilių elementus, o vidų įrėngė Viktorijos laikų stiliumi. Iš

Slėnis Catskill kalnuose, New Yorke, 1827 m.

Thomas Cole

išorės pilkos spalvos pastatas su Notre Dame šventyklos langais viduje skęsta prabangoje. Vyrauja ryškios spalvos, masyvūs baldai, tapetai su sudėtinga ornamentika, židiny, knygos... Juose Trevoro šeima praleisdavo tris metų laikus: pavasarį, vasarą, rudenį, o žiemą išvykdavo į New Yorką. 1890 metais mirus J. B. Trevorui, iš šeimos Yonkerso miestas nupirko šį pastatą ir pavertė jį muziejumi. Muziejus veikė 45 metus. Namas šiuo metu yra atviras lankytojams, kurie gali grožėtis vidumi: svetaine, valgomuoju, salonu. Nedaug tokių pastatų yra NY apylinkėse.

Modernus muziejaus pastatas, kuriame veikia minėtos nuolatinės parodos, buvo pastatytas 1969 metais. Jis yra pastatų Andrus planetariumo ir Glenview rūmų dalis.

* * *

Šiuolaikiniame Hudsono muziejuje rodomas XIX–XX amžiaus Amerikos dailės menas.

XIX amžius atsidūrė svarbių įvykių sūkuryje. Laisvės ir demokratijos idėjos buvo užvaldžiusios daugelio tautų protus ir širdis. Po 1812–1815 metų karo su anglais už šalies nepriklausomybę Amerikoje sustiprėjo nacionalizmas. Įkurta E. Jacksono demokratų partija, siekusi įgyvendinti demokratines reformas ir puoselėti asmenines laisves. Kūrėsi judėjimai už vergijos panaikinimą, įvyko juodaodžių sukilimas Virginijos valstijoje. Kitokio gyvenimo troškimas apėmė ne tik Ameriką, bet ir didelę dalį pasaulio. Tai profsajungų judėjimas 1830 metų Vokietijoje, moterų visuomeninis politinis judėjimas Britanijoje, 1830 metų kovos už ne-

priklausomą Italiją ir jos suvienijimą. Įvykiai palietė jautrias menininkų sielas, ir jie patriotinius jausmus išsakė jiems priimtinu būdu – meno kalba.

JAV menininkai įsiliejo į tuometinį pažangų judėjimą, kuris vadinosi „Young America movement“. Pastarasis buvo ne vien politinių, bet ir kultūrinių pokyčių siekianti jaunimo organizacija. „Menas yra energija, o energija yra judėjimas!“ – bylojo šūkliai. Menininkai norėjo būti nepriklausomi ir savarankiški nuo aukštų europietiškos kultūros reikalavimų, t. y. neturėjo tikslo nutapyti antros Monos Lizos ar Panteono, netroško tapti tam tikro tapymo stiliaus ir tematikos antrininkais. Jie norėjo sukurti savas amerikietiškojo meno vertybes, įrodyti, kad Naujojo pasaulio gamta nėra kokia nors dykuma, bet didinga ir kilni, dailininko teptuko sudvasinta ir išaukštinta. Peizažistai troško, kad paveiksle kalbėtų dvasia, o ne vaizdas. Užuoť juos palaikiusi, spauda žėrė priešingas mintis, kad jie yra tingūs, neišeinantys už New Yorko valstijos ribų, jų darbuose pasigendama platesnio akiračio. Amerikietiško peizažo pradininkai buvo realistai, jiems buvo artimas romantizmas, nesvetimi tautiškumo elementai.

Pirmųjų Hudsono upės mokyklos dailininkų vardai siejami su Thomas Cole, Asherio Browno Durando ir Thomas Doughty pavardėmis. Šie dailininkai temų savo peizažams sėmėsi iš svaiginančiai gražaus Hudsono slėnio, White, Catskillio, Adirondacko kalnų, valstijos kalvų, krioklių, smėlio paplūdimių, atvirų vaizdo panoramų, gamtoje vyraujančios harmonijos ir taikos. Žmonių neapgyvendinta ir jų rankų nepalytėta gamta tapo jų įkvėpimo šaltiniu, o įgūdžių ir technikos šaltiniu tapo Europos dailininkų romantikų – prancūzo Claude Lorraino ir anglų dailininko Johno Constable'io – kūriniai. Sekdami savo pirmtakų Europos dailininkų pėdomis, JAV dailininkai, mėgėjai bei profesionalai, vorele traukė į gamtos prieglobstį. Jie troško įstabų vaizdą įamžinti eskize, o po to įkūnyti jį ant drobės studijoje. Tai buvo jų nepriklausomybės deklaracija, iššūkis, kvietimas tapyti ne portretus ar religines tematikos siužetus, bet aplinką, kurioje jie gimė, gyveno. Tapymas gamtoje kartais užtrukdavo visą vasarą. Šaltiniuose minimas 1824 metais Catskillio kalnuose atidarytas hotelis, stovėjęs 100 mylių atstumu nuo New Yorko. Jis apibūdinamas kaip maža medinė trobelė, pritaikyta keliems šimtams žmonių, turinti verandą, skirtą grožėjimuisi Edenu.

Gamtos vaizdas, akmenys ir medžiai, 1836 m.

Asher Brown Durand

Tęsinys kitame numeryje

Sūduvos šviesuolis kunigas Antanas Tatarė

ONA ŠULAITIENĖ

Savo rašiniuose apie gimtąjį Alvitą, kuriuos ne kartą spausdino „Draugas“, „Tėviškės žiburiai“ ir kiti leidiniai, minėjau, kad su Alvitu siejama nemažai žymių, daug Lietuvos kultūrai bei švietimui nusipelnusių žmonių. Kai kurie iš jų paminėti žymaus mūsų kraštotyrininko Broniaus Kviklio stambaus enciklopedinio leidinio „Mūsų Lietuva“ III tome: P. Arminas-Trupinėlis, J. Tysliava, broliai V. ir K. Kemėžiai, S. Bačinskaitė-Nėris, K. Bradūnas, O. Malinauskas... Ši su Alvitu susijusių garsių asmenybių sąrašą norėčiau papildyti dar keliomis pavardėmis, kurių savo leidinyje nepamiršo gerb. B. Kviklys. Tai vertėjas, leidėjas ir vargonininkas D. Bačkauskas (1846–1909), rašytojas (žinomo apsakymo „Brička“ autorius), profesorius, teisininkas, pirmasis Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo pirmininkas A. Kriščiukaitis-Aišbė (1864–1933), poetė J. Švabaitė-Gylienė (1921) bei du iš Alvito kilę, jau Lietuvoje pagarsėję šiuolaikinės mūsų poezijos atstovai: poetė, vertėja D. Saukaitytė (gimė Uosių km.), išleidusi rinkinį „Rugpjūčio žemuogės“, ir poetas V. Buraga (gimė Švitrūnų km.), eilėraščių rinktinės „Vilties brasta“ autorius. Žinoma, šis sąrašas taip pat nėra pilnas, ir neabejoju, jog, laikui bėgant, jis bus papildytas naujomis pavardėmis.

Su Alvito vardu siejami ne tik pasauliečiai, bet ir žymūs dvasiškiai, tarp kurių yra ir vyskupas, bene vienintelis tokios aukštos hierarchijos dvasiškis, kilęs nuo Alvito. Tai D. Pilkauskis (gimė 1735 m. Rūtkiškiuose – mirė 1803 m. Vilniuje), kuris garsėjo kaip rašytojas, poetas, vertėjas, pedagogas bei puikus pamokslininkas. Na, o tarp kitų, žemesnės hierarchijos dvasiškių minėtini kunigai: vertėjas ir religinės literatūros rengėjas H. Stelmakauskis (1809–1877), poetas T. Senkus-Senkauskas (1817–1901), eilėraščio „Tu, lapute, tu rudoji“, virtusio liaudies daina, autorius, leidėjas ir vertėjas L. Staugaitis (1838–1913), garsus knygnešys ir jų rėmėjas M. Sidaravičius (1829–1907), publicistas J. Grajauskas (1882–1930)... Visų jų veikla vienaip ar kitaip siejama su Alvitu, tačiau tarp jų, be abejo, pati ryškiausia asmenybė yra Antanas Tatarė, kurį mūsų istorikai visada mini greta tokių žymių pirmųjų Lietuvos švietėjų-pionierių kaip Valančius, Skrodskis, Juzumas, Katelė, Gimžauskas ir kt. Spauda ir jų gyvenimo tyrinėtojai iki šiol tituluoja juos kaip „kunigus-švietėjus, pratinusius žmones prie knygų, mokiusius ūkininkavimo“, „žinomus suvalkiečius-zanavykus, rašytojus“, „vienus pirmųjų lietuvių beletristų, švietėjų ir dialektų“, „pirmus žymius Užnemunės rašytojus, pradėjusius rašyti lietuviškai“, „rašiusius lietuviškas knygas tada, kai beveik niekas jų nerašė“ (B. Kviklys).

A. Tatarė savo kilme nėra alvitiškis, jis gimė ne Alvite ir kilo ne iš pastarojo apylinkės, tačiau jo veikla vienu metu aprėpė ir šį miestelį – tai užrašyta Alvito istorijoje, kurioje tarp garbingų, susijusių su Alvitu pavardžių visada minima ir Tatarės pavardė.

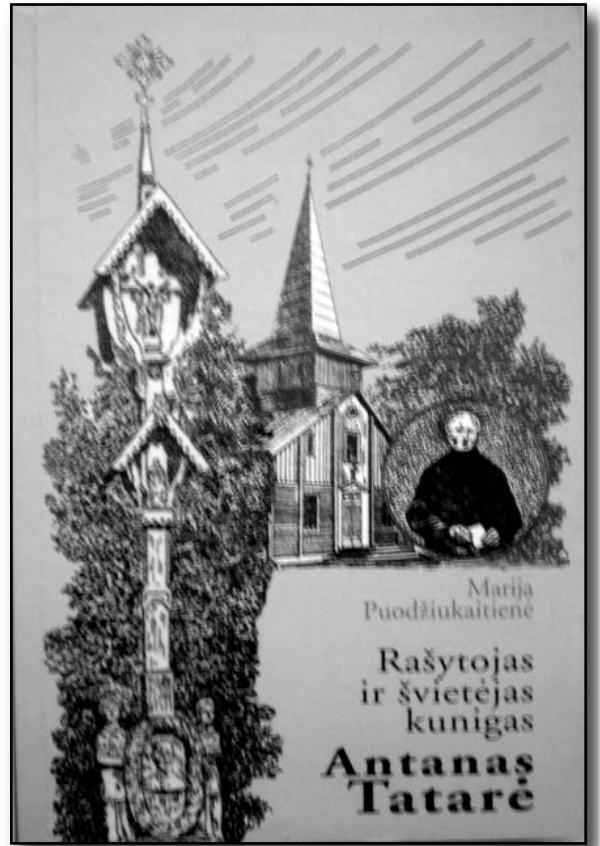
Rygiškų kaimo, kuriame gimė A. Tatarė, sodyba.

Deja, šiandien ši pavardė gerokai apnešta užmaršties dulkėmis, ji vis rečiau minima spaudoje, ja vis mažiau domimasi. 1990 m. Nr. 1 „Lietuvos dienos“ žymus išeivijos rašytojas ir žurnalistas Kazimieras Barėnas rašė: „Norėčiau spėti, jog daugumas mūsų nėra nė girdėjęs, kad kadaise gyveno toksai iš Sūduvos kilęs kunigas Antanas Tatarė, kuris nemažai yra prirašęs ir laikomas net lietuvių prozos pradininku, o tie, kurie esame girdėję, retas, turbūt, skaitėme ką nors apie jį ar jo raštų. Tatarė mums ligi šiol buvo kaip ir nepažįstamas.“ Šiais žodžiais Barėnas visų pirma priekaištuoja išeivijos žurnalams ir laikraščiams, kurie per visą pokario laikotarpį apie Tatarę beveik nieko nerašė: „Draugas“ tik 1959 m. gruodžio 23 dienos savo Nr. 300 kronikinių žinių skiltyje labai trumpai paminėjo jo 70-tąsias mirties metines, vos keliomis eilutėmis nušviesdamas Tatarės biografiją ir kūrybą. Ši informacija buvo dar kiek papildyta „Draugo“ 1960 metų vasario 6 dienos Nr. 31 nedideliu M. Šimkaus iš Baltimorės straipsneliu „Dėl kun. Antano Tatarės“, kurį jo autorius baigia žodžiais: „Kun. Tatarė nėra pamirštas Lietuvos vaikelių ir dabar“(?). Po to „Lietuvos vaikeliai“ Tatarę prisiminė tik minėtose 1990 metų „Lietuvos dienos“ ir kiek vėliau „Tėviškės žiburiuose“, kurie 1995 m. birželio 20 dienos Nr. 25 išspausdino nedidelį D. Dulaitytės iš Šakių straipsnelį „Ir anuomet trėmė veikėjus“, parašytą Tatarės 190-tųjų gimimo metinių paminėjimo Lukšiuose proga. Todėl, siekdama nors kiek užpildyti tą mūsų kultūrinio palikimo informacinę spragą, šiuo straipsniu norėčiau „Draugo“ skaitytojams, o ir šiaip visiems tiems, kurie neabejingi mūsų krašto praeičiai bei jos kultūrai, priminti Antaną Tatarę ir kiek plačiau nušviesti jo nuopelnus Lietuvai, skleidžiant joje švietimą, raštingumą, stiprinant tautiškumą, katalikybę bei vystant plačią visuomeninę-šviečiamąją veiklą sunkiais carinės priespaudos ir knygnešių gadynės metais.

Antanas Tatarė (tikroji jo pavardė – Totoraitis ar Totorevičius) gimė 1805 m. gegužės 17 dieną Šakių apskrityje, 3 km į pietus nuo Griškabūdžio esančiame Rygiškių kaime (1923 metais jį sudarė 22 sodybos su 156 gyventojais), kuris, beje, siejamas ir su jaunystę čia praleidusiu mūsų bendrinės kalbos tėvu, žymiuoju lietuvių kalbininku J. Jablonskiu, kaip žinia, vėliau ir pasirašinęs „Rygiškių Jono“ slapyvardžiu. Pridursiu, kad tai buvo Sūduvos Suvalkija (kai kas ją vadina tiesiog Sūduva), tiksliau – zanavykų kraštas, esantis kairėje Nemuno pusėje. Zanavykais lenkai vadino už Novos upės gyvenančius lietuvius, šis vardas nuo to jiems ir prigijo, o jų tarmė kartu su panašia kapsų tarne suformavo bendrinę lietuvių kalbą.

Būsimo švietėjo tėvai, Kotryna ir Laurynas (kaimynų vadinami tiesiog Totoriais), valdė 50 margų (apie 30 ha) ūkį, gyveno pasiturinčiai, abu buvo apsišvietę ir gal net raštingi, todėl gerai suprato mokslo svarbą ir, pastebėję didelius vyriausiojo sūnaus Antano gabumus, leido jį į mokslo. Pirmąsias žinias gaves, kaip tada buvo priimta, pas Griškabūdžio daraktorių, kažkokį Pranciškų, jis pradinį mokslą praėjo Naumiesčio mokykloje, kurioje greta bendrų dalykų pramoko ir skaiciuoti, pažinti pinigus, svorio, saiko ir kt. matus, kartu įgydamas sodininkystės, higienos ir net veterinarijos žinių, jos jam labai pravertė vėliau. Naumiestyje Tatarė kiek plačiau susipažino ir su lenkų literatūra, kurioje jo dėmesį ypač patraukė didaktiniai (pamokomi) pasakojimai ir žymaus rašytojo, kunigo I. Krasickio (1735–1801) pasakėčios – tai, kas vėliau turėjo labai didelės įtakos ir jo paties kūrybai.

Grįžęs pas tėvus, Tatarė kurį laiką dirbo ūkyje, gal net ir bandė daraktoriauti, o po to vidurinį išsilavinimą 1828–

Marija Puodžiukaitienė. Rašytojas ir švietėjas kunigas Antanas Tatarė. Biografinė apybraiža, 2005

Kunigas Antanas Tatarė

1831 metais toliau tęsė Seinų šešiaklasę mokyklą, kurioje rado nemažą biblioteką. Prasidėjus 1831 metų sukilimui, mokslus teko nutraukti (Tatarė tuo metu jau buvo 4 klasėje), nes mokykla buvo uždaryta (daugelis vyresnių klasių mokinių stojo į sukilėlių gretas). Vengdamas priverstinės tarnybos caro kariuomenėje, Tatarė pasitraukė į Prūsiją ir čia kurį laiką dirbo namų mokytoju. Tuoj po sukilimo numalšinimo jis vėl grįžo į Lietuvą, bet jau su nauja, „suprancūzinta“ Tatarės (žodžio gale kirčiuojama forma – Tatarė) pavarde (vėliau kirtis buvo perkeltas ant antrojo skiemens, tokia forma liko iki mūsų dienų). Senosios atsisakė, manau, ne todėl, kad nepajėgė atsispirti tuo metu labai paplitusiai madai keisti bei gražinti savo pavardę, bet greičiausiai bijodamas prasidėjusių carinės valdžios persekiojimų ir represijų prieš numalšinto sukilimo dalyvius (tai leidžia daryti prielaidą, jog gal ir pats Tatarė sukilime dalyvavo). Tačiau nors ir su nauja pavarde (kuri visam gyvenimui tapo oficialia jo pavarde, nors žmonės jį visada vadino tik Totorevičia ir Tatarevičiumi), Tatarė, matyt, nesijautė pakankamai saugus ir vis dar prisibijodamas represijų bei kareiviavimo, į tėviškę nebegrižo, o apsigyveno netoli Alvito, 4 km nuo Vilkaviškio esančiame Bučinavos dvare (1923 m. jame gyveno 90 gyventojų), kuriame jis ir pradėjo savo švietėjišką veiklą – mokė vietos dvarininkų bei valstiečių vaikus, kartu ir ruošdamasis stojamiesiems kunigystės egzaminams.

Tęsinys kitame numeryje

„Stebinančiai naujas ir originalus atėjo į mūsų literatūrą“

VIOLETA ALEKNIENĖ

Tęsinys. Pradžia 2011 m. kovo 12 d. „Kultūroje“

Laikas bėgo, reikėjo grįžti į realų gyvenimą ir prie mokslų. Norėjo studijuoti lyginamąją kalbotyrą, bet imperijos sostinėje tam nebuvo galimybių. Tada iš Petrapilio su žmona Marija Bernotaityte išvyko į Paryžių, kur jauną šeimą priglaudė Kleopo sesuo E. Jankauskienė. Kaip tik tuo metu Škotijoje, Bellshillio apylinkių anglies kasyklose dirbė lietuviai sugalvojo leisti laikraštį ir pakvietė Jurgelionį redaktoriauti. Jis kvietimą priėmė ir išvyko į Škotiją. Naujas laikraštis – „Rankpelnis“ – buvo nedidelės apimties ir ėjo tik metus. Pasirodo, lietuvių angliakasių bendruomenė buvo susiskaldžiusi. Vieni jų, pabėgę nuo caro valdžios, pritarė K. Jurgelionio idėjoms, kiti kovos prieš carizmą nepalaikė. Buvo net toks atvejis, kad vieną naktį į redaktoriaus butą pasipylė akmenys. „Škotijoje gimė sūnus Vladas. Žmona su Vladu grįžo Peterburgan, aš išvykau į Krokuvą mokytis filologijos. Krokuvos Jogailos universitete laikinai man teko būti prof. Jono Razvadovskio mokiniu. Jis man buvo labai draugiškas tik todėl, kad aš buvau lietuvis. Metams einant galop jis mane pasišaukė ir pasakė, kad aš turiu parašyti apie savo tarmę. Aš paminėjau, kad galėčiau aprašyti savo fonetiką, tai yra Panemunėlio tarmės fonetiką“.

Per tris mėnesius parašė trumpą traktatą „Panemunėlio tarmės fonetika“ lenkų kalba ir įteikė profesoriui. Po savaitės jį pasiūkus J. Razvadovskis tarė: „Dabar eisime prie svarbiausio dalyko, tu turi parašyti lietuvių kalbos gramatiką. Aš labai nustebau. Bet, tariau: – aš dar per trumpai mokausi, kad tokį didelį darbą apsiėmus“. Profesorius liepė dirbti ir nenuleisti rankų. Vėliau išaiškėjo J. Razvadovskio tikslas: jis norėjo išauginti lietuvių kalbos katedros profesorių. Jogailos universitete šią katedrą buvo įkūrę lietuvių bajorai A. Sinkevičius ir S. Vitkevičius. Iš pradžių šias pareigas universiteto vadovybė siūlė R. Jauniui, bet jis pasiūlymo atsisakė.

Jurgelionių šeima Varšuvoje pritrūko lėšų. „Taigi tuo baisiu laiku atėjo mums pagalba iš Amerikos nuo Karolio Račkausko, nuo seno draugo. Jis man parūpino ‘šipkartį’ ir kelionės pinigus atvykti į Ameriką“.

Palikęs žmoną su sūnumi Krokuvoje, Kleopas išvyko į Ameriką. K. Račkauskas savo bičiuliui padėjo įsidarbinti raidžių rinkėju savo vadovaujamame spaudo leidinyje „Lietuvių laikraštis“. Susirgus draugui, kelis laikraščio numerius redagavo Kleopas. 1910 m. J. Šliūpas Serantone pradėjo leisti žurnalą „Laisvoji mintis“. Dirbti į žurnalą pakvietė K. Račkauską ir K. Jurgelionį. Bet tarp K. Jurgelionio ir J. Šliūpo buvo perbėgusi juoda katė. „Laisvosios minties“ įkūrėjui nepatiko, kai P. Gustaitis pasiūlė šelpti Krokuvoje besimokantį Kleopą. J. Šliūpas apkaltino šiuos du jaunus vyrus, esą jie norėję pinigų panaudoti partijos reikalam. Dirbdamas „Laisvojoje mintyje“, K. Jurgelionis parašė studiją apie poetą Vienožinskį ir jo dainas. Kai kunigai J. Tumas ir A. Olšauskas atvyko iš Lietuvos rinkti aukų, jis apie tai išspausdino straipsnį žurnale „Laisvoji mintis“. Tai vėl nepatiko J. Šliūpui, ir jie susibarė.

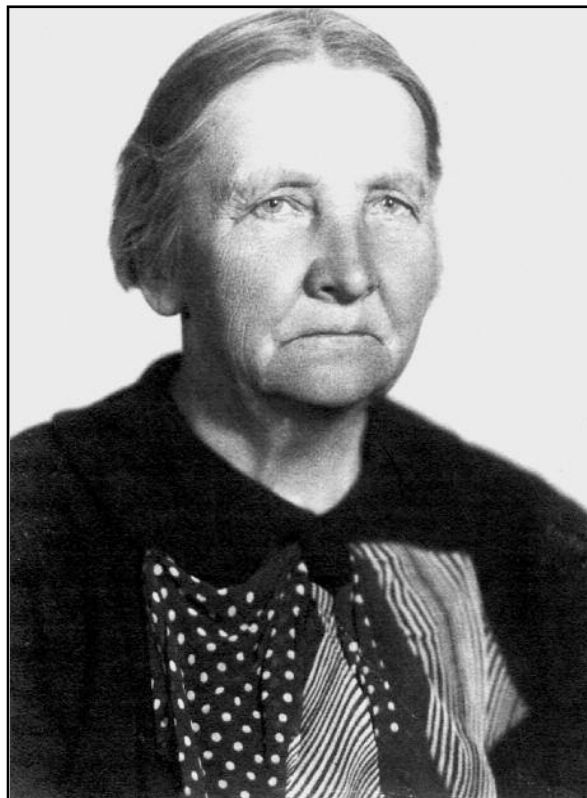
A. Olšauskas pakvietė Kleopą atvykti dirbti į Čikagą laikraščio „Lietuva“ redaktoriaumi ir pažadėjo mokėti 16 dolerių į savaitę.“

Amžininkai yra rašę, kad A. Olšauskas pasiūlęs naujam savo laikraščio redaktoriui išleisti lietuvišką enciklopediją. Pats Kleopas savo laiške K. Račkauskui apie tai rašė: „Paskui aš sumaniau leisti Lietuvių Enciklopediją ir Olšauskas priėmė mane kaip Enciklopedijos redaktorių su ta pačia 16 dolerių į savaitę alga. Aš pasikviečiau ne mažiau kaip 30 žinomų man Lietuvoje mokslininkų, savo šaknų žmonių.“

Religinių temų redaktoriaumi sutiko būti A. Jakštas-Dambrauskas. Dirbti prie minėto leidinio panor K. Jurgelionio pakviesti A. Lalis, J. Laukis, kun. A. Raupas. Rengiant Lietuvos geografinių objektų pavadinimų aprašus, nesutapo K. Jurgelionio ir rašytojo J. Laukio mintys. J. Laukis spaudai ruošiamą variantą labai išplėtė. „Pagal eilučių

Panemunėlio miestelio, Moškėnų ir Roblių pradžios mokyklų IV-ojo skyriaus mokiniai su mokytojais. 1946 m. gegužės 21 d.

Marija Jurgelionienė

skaičių A. Olšauskas jau privalėjo sumokėti ne mažiau kaip 10 000 dolerių. Aš negalėjau visai atmesti Laukio rankraščio“. Po šių nesutarimų A. Olšauskas išmetė juos abu iš darbo. Taip žlugo Enciklopedijos projektas ir prasidėjo naujos darbo dienos.

1913 m. likęs be darbo, K. Jurgelionis kreipėsi į laikraščio „Draugas“ redaktorių kun. A. Kaupą, siūlydamasis būti net raidžių rinkėju. A. Kaupas draugui užleido savo vietą. Po A. Kaupo mirties K. Jurgelionis ėmėsi to paties darbo laikraestyje „Jaunoji Lietuva“. Bet vėl neilgam, nes leidėjui Tanaievičiui bankrutavus, laikraščio leidyba nutrūko. Dėl to paties žmogaus kaltės liko neišleistas Kleopo paruoštas anglų – lietuvių ir lietuvių – anglų k. žodynas.

1913 m. gegužės mėnesį Čikagoje išėjo K. Jurgelionio „Mįslių knyga“. Apie šią knygą gerą atsiliepimą parašė B. Sruoga, tačiau, kaip aiškėja iš laiško K. Račkauskui Vokietijoje „perskaitęs tokią tai mistišką knygėlę apie mįslių kilmę, savo pirmąjį straipsnį apie mano mįsles pataisė, sakydamas, kad aš neskaitęs svarbios mistiškos knygelės vokiečių kalboje“.

Kilus Pirmajam pasauliniam karui, K. Jurgelionis parašė anglišką brošiūrą apie Lietuvą. Įsigiję leidinuką, Amerikoje gyvenantys lietuviai turtuoliai aukojo po 500 dolerių. Tos aukos buvo perduodamos Raudonajam Kryžiui Lietuvai pagelbėti. Turėdamas puikią iškalbą, Jurgelionis karo metais angliškai pasakė daugybę kalbų lietuvių kolonijose. Apie tai laiške Karoliui rašė: „Kada turėjom pasitikti Bachmetievą, Kerenskio ambasa-

dorių, ir remti Kerenskio karą, ir kaip amerikoniška spauda mano kalbą iškėlė į padanges ir padarė didelius veiksmus einant prie taikos, ir tai yra istorijos faktas. Tas faktas buvo svarbiausias įgyvendinant mūsų paliaubas pabaigoj 1917 metų, o 1918 m. pasirašant taikos sutartį tarp Rusijos ir Vokietijos. Čia prisidėjo ir mano prakalba, pasakyta 1917 m.“

Po karo poetas aktyviai dalyvavo Amerikos lietuvių sąjungos, skirtos Vilniui vaduoti, veikloje. Kilus Antrajam pasauliniam karui, būtent pas jį atsidūrė sąjungos kasa su 16 000 dolerių. „Amerikoje atsiradusi Jadvyga Tūbelienė pareiškė pretenziją, kad tie Vilniui vaduoti skirti pinigai būtų jai perduoti, nes ji esanti Lietuvoje veikusios Vilniui vadovauti sąjungos tituluota pareigūnė“. K. Jurgelionis pinigų nedavė.

Kaip subrendęs poetas K. Jurgelionis atskleidė 1916 m., išleisdamas vienintelį poezijos rinkinį „Glūdi liūdi“. „Jam būdingas turinio ir formos darnumas, kalbos kultūra ir estetiškas apdairumas. Jo poezijos nuotaika įvairuoja nuo rimtų ir susimąsčiusių ligi grakščių ir žaismingų posmų“. Taip poeto „iš Dievo malonės“ kūrybą apibūdina J. Švaistas. Poezijos rinkinyje randame reikšmingą autoriaus prakalbą. Vertindamas savo kūrinį naujos formos ir harmonijos derinyje, K. Jurgelionis pripažįsta, kad dauguma jų yra nepavykę. Savikritika rodo didelę poetinę autoriaus kultūrą. Išsamiai poeto gyvenimą ir kūrybą aprašė B. Babrauskas savo straipsnyje „Nepažintas poetas, nesuprastas žmogus“, skirtame K. Jurgelionio 70 metų jubiliejui. Benedikto Babrausko, ilgą laiką buvusio išeivijoje veikusios Rašytojų draugijos pirmininku, poetas asmeniškai nepažinojo, tačiau apie save žinias pateikė. Savo gyvenimo ir kūrybos apžvalgininką K. Jurgelionis prisiėmė laiškuose K. Račkauskui: „Bet aš labai vertinu tą straipsnį dėl Babrausko gilaus pažinimo poezijos bendrai. Jo pasakytas pastabas mano eilėms iš ‘Glūdi liūdi’ ir jų pasirinkimas rodo, kad jis pažino mano eiles iš padugnių“...

Gavęs darbą teismo įstaigoje, nutarė studijuoti teisę. 1919 m. baigė De Paulo universitetą Čikagoje ir įgijo teisių bakalauro laipsnį. Iš tiesų, advokatauti jam sekėsi sunkiai, sąžiningumu ir teisingumu pasižymintis Kleopas padėjo lietuviams išvengti karinės prievolės. Tautiečių geradaris neteko darbo ir buvo suimtas. Turtingi pažįstami JAV lietuviai sumokėjo 10 000 dolerių ir išgelbėjo advokatą.

Mėgo jis gyvenime ir staigius posūkius. Vieną dieną su draugais stebėtos arklių lenktynės paskatino susidomėti šių gyvulių anatomija, prigimtimi. Taip atsirado žirgininkystei skirtos knygos. Už pirmąją gavo 5000 dolerių honorarą.

Dvejus metus dirbdamas „Naujienu“ vedėju, rėmė gabius jaunus rašytojus. Tokiu būdu padėjo B. Sruogai, tuo metu gyvenusiam Vokietijoje.

„Protų nutekėjimas“ – lašišos stiliumi

ROMUALDAS KRIAUČIŪNAS

Stasys Jakeliūnas. *Lietuvos krizės anatomija*. Leidykla „Iš arčiau“. Kaunas, 2010. Minkštais viršeliais, 247 psl.

„Protų nutekėjimas“ dažnai aptariamas kaip valstybės ar tautos tragedija. Omeny turimi gabūs studentai, išvykę studijuoti į Vakarų Europos ar kitų šalių universitetus. Tragedija – tai, kad studentai, baigę mokslus, neskuba grįžti į Tėvynę. Jie Vakaruose užsibūna ilgiau negu planavo. Kita gimininga jiems „protų nutekėjimo“ grupė yra jau su aukštuoju mokslu iš Lietuvos išvykę emigrantai, ieškantys geresnių profesinių bei ekonominių sąlygų užsienyje. Yra labai maža, bet svarbi „nutekėjusių protų“ grupė, kuri pasirenka lašišos kelią ir į Tėvynę grįžta tarsi prieš srovę plaukdam. Tokiems priklausytų aptariamą knygą autorius Stasys Jakeliūnas.

Baigęs bakalauro studijas Lietuvoje, jis toliau studijavo finansus bei verslo vadybą Michigan State University, JAV, ir 1995 m. įgijo magistro laipsnį. Jis studijavo East Lansing, MI ir gyveno kartu su savo šeima. Baigęs studijas, su šeima grįžo į Lietuvą. Dešimt metų vadovavo investicijų ir finansų padaliniiui stambioje Lietuvos finansų įmonėje, priklausančioje tarptautinei finansinei grupei. Nuo 2006 m. dirba kaip nepriklausomas analitikas. Jis rašo straipsnius apie Lietuvos ir viso pasaulio finansų sistemą bei ekonomiką. Yra dažnai kviečiamas į televizijos ir radijo laidas, skaito pranešimus konferencijose ir seminaruose. 2009–2010 metais vedė „Baltijos“ televizijos laidą apie ekonomiką „Svarbus pokalbis“.

Knygą leidėjas būsimiems skaitytojams pristato šiais žodžiais: „Ši knyga skirta besidomintiems tikrąja mūsų valstybės finansų ir ekonomikos būkle bei jos perspektyvomis. Autorius suprantama kalba analizuoja Lietuvos krizės priežastis ir komercinių bankų indėlį į ją, įvardija dėl krizės atsakingus valstybės pareigūnus, įvertina valdžios institucijų pastangas ją įveikti bei jų propagandinius triukus gražinant situaciją ir pateikia siūlymų, ką reikėtų daryti kitaip“. Knyga iliustruota diagramomis ir šmaikščiais dailininko Ryčio Daukanto piešiniais.

Idomu, kad pačioje knygos pradžioje yra dešimties žinovų pasisakymai apie šią knygą. Veikiausiai jie buvo supažindinti su knygos turiniu prieš knygos atspausdinimą. Štai keletas tų įvertinimų: „Knygoje (...) pateikiama neseniai įvykusių procesų analizė ir nurodomi žingsniai, kurių turėtų imtis Lietuvos Seimas, Vyriausybė ir Lietuvos bankas, kad būtų užkirstas kelias dar vienam ‘kie-

tajam ekonomikos nusileidimui” (Ekon. m. dr. Algirdas Butkevičius, LB Seimo narys, 2004–2008 m. LR Ministrų kabineto narys). Robertas Dargis, Lietuvos nekilnojamojo turto plėtros asociacijos prezidentas, pastebi, kad „Knygoje atskleidžiami esminiai Lietuvoje vykstantys procesai – nuolatinė valstybės valdymo krizė, politikų ir priežiūros institucijų atsakomybės stoka ir kaina, kurią mes – Lietuvos gyventojai ir verslas – mokame už visa tai”. Gediminas Kirkilas, LR Seimo narys, 2006–2008 m. – LR ministras pirmininkas, rašo, kad „autorius, analizuodamas krizės priežastis ir padarinius, sėkmingai atsiribojo nuo politinių sumetimų ir šališkumo”. Dr. Aušra Maldeikienė teigia, kad knyga griaua mitą, kad iki pat 2008 metų pabaigos Lietuvoje niekas nematė jokių ekonominių bėdų. Iš tikrųjų, valdžios vyrai ir bankų analitikai jų nematė tik todėl, kad nenorėjo matyti.

Prof. Rimantas Rudzakis tikrai nepagailėjo gražių žodžių, teigdamas, kad Stasys Jakeliūnas tarytum meteoras išskriejo į viešąją erdvę ir beveik iškart tapo vienu populiariausių Lietuvos ekonomikos raidos apžvalgininkų. Dėmesio vertas Ingridos Šimonytės, LR finansų ministrės, įvertinimas. Ji priima autoriaus kritiką Vyriausybei, kurioje pati dirba. „Stasys Jakeliūnas nuo pat 2007-ųjų, kai pirmą kartą bendravome, nustebino mane teisingu ri-

zikų įvardijimu – rizikų, kurias daugumas analitikų tuo metu ignoravo ar vengdavo apie tai kalbėti, galbūt tikėdami, kaip tuomečiai politikai, kad blogiausio pavyko išvengti”.

Pratarmėje autorius nieko nepagražina, teigdamas, kad 200 000 naujų bedarbių, dar beveik 100 000 emigrantų ir apie 20 milijardų litų išaugusi valstybės skola yra pradinė Lietuvoje tebesitęsiančios krizės kaina. Pratarmėje toliau skaitome, kad knygoje yra dešimt skyrių. Prisiminimai apie Lietuvos ekonomikos „aukso amžių” ir su juo susijusias iliuzijas; JAV krizės ir Lietuvos „sunkmečio” priežasčių analizė; pasiūlymai valdžios institucijoms, kaip įveikti krizę; šalies komercinių bankų ir neatšakingų skolinimų aptarimas; pastangos gelbėti Lietuvą; rūpestis, ar neinama Graikijos keliu ir kt. Kiekvieno skyriaus tekstai pateikiami chronologine jų parašymo tvarka. Anksčiau spausdinti tekstai atnaujinti, iliustruoti diagramomis ir suprantamais bei prasmingais piešiniais.

Į akį ypač krito vienas piešinys (91 psl.), rodąs, kad Lietuva iš Europos Sąjungos „importuoja” pinigus, o į ją „eksportuoja” darbo jėgą. Kitas vykęs piešinys (142 psl.) sudarytas iš dviejų dalių. Pirmoje dalyje du vyrai kastuvais krauna popierinius pinigus į beliepsnojančią Lietuvos ekonomikos krosnį. Jų žaliava – dvi pinigų krūvos, iš Europos Sąjungos paramos ir Švedijos bankų paskolų. Antroje piešinio dalyje Lietuvos ekonomikos krosnis jau beveik užgesusi, o šalia stovintys vyrai dreba nuo šalčio.

Paskutiniame knygos rašinyje, datuotame 2010 m. birželio mėn., keliamas klausimas „Ar Lietuva eina Graikijos keliu?”. Atsakydamas į šį klausimą, autorius labai teigiamai atsiliepia apie Estijos patirtį, kur valstybės skola tesiekia 7 proc. BVP. Toks žemas skolos lygis nevers Estijos valdžios didinti mokesčių ateityje. „Na, o mes, kaip ir graikai, privalėsime didinti mokesčius ir kasmet mokėsimė vis daugiau sparčiai augančios valstybės skolos palūkanų. Ji šių metų pabaigoje priartės prie 40 proc. BVP. Galbūt pasinaudosime ir valstybės skolos „finansų inžinierių” iš JAV pagalba, kurie laikinai padėjo Graikijai nuslėpti finansinių problemų mastą?”(247 psl.). Autorius nuogastauja, kad Lietuva sparčiai juda Graikijos pramintu taku. „Jau ne vienerius metus dėl prastai valdomų mūsų valstybės finansų, toliau augančios šešėlinės ekonomikos, nemažėjančios korupcijos bei valdžios propagandos mes vis panašėjame į Graikiją, o ne į gretimą Estiją”. Tai tikrai liūdna prognozė.

Aptarta knyga pavadinta „Lietuvos krizės anatomija”. Gal labiau tiktų ją pavadinti „Lietuvos krizės fiziologija” ar net „Lietuvos krizės skrodimo rezultatai”. Ten sutelkta tikrai daug įžvalgų ir analitinės išminties. Knygos metrikeje pažymėta, kad knygos tiražas – 2 000 egzempliorių. Tai gana įspūdingas skaičius. Belieka klausimas, kaip šią knygą išprausti į ekonomikos ir finansų problemų sprendėjų rankas, kad iš ten jau sutelkta informacija ir išvados nutekėtų į jų protus. □

„Stebinančiai naujas ir originalus atėjo į mūsų literatūrą”

Atkelta iš 7 psl.

Pradėjęs ketvirtą dešimtį, ėmė tolti nuo literatūros. Tačiau tai nereiškė, kad jis užgeso kaip vertėjas ir rašytojas. Jis tuo metu nesijautė vienišas: „Steigė kursus, skaitė paskaitas, dalyvavo įvairiose draugijose, sakė įvairiausiomis progomis iškilmingas kalbas”... Nepamiršo jis ir savi veiklos. Jis režisavo veikalus „Birutė” (1932 m.), „Raganius” (1933 m.) ir savo parašytą komediją „Kompanija”. „Saviveiklai K. Jurgelionis auškojo visą savo laisvalaikį, savo poetinius sugebėjimus ir, žinoma, pinigus”.

1930 m. K. Jurgelionis parašo radijo vaidinimus bendru pavadinimu „Makolų šeimyna”. Bendriniai vaizdeliai, per radiją vaidinami nuo 1930 m. iki 1940 m., buvo labai tautiečių mėgstami.

„Tėvynę” jis redagavo 1938–1941 metais. Būdamas redaktoriumi, jis pats daug dirba: rašo įvairius straipsnius, skelbia tautosaką, prisiminimus.

Labai ilgai K. Jurgelionis nieko nežinojo apie savo artimuosius Lietuvoje. Ypač jį domino senelio S. Jasiūno vienkiemio likimas Moškėnuose. Tėvai vieni nepajėgė tvarkyti ūkio. Viskuo rūpinosi jo sesers Julijos vyras Antanas Kučinskas.

Marijona ir Jonas Jurgelioniai iki savo mirties su pertraukomis gyveno pas dukras Juliją ir sūnų Antaną. „Senelis Jonas Jurgelionis labai mėgo groti fortepijonu. Labai daug rūkė. Močiutę Marijoną Jurgelionienę matydavau sėdinčią su maldaknyge ir rožančiumi rankose troboje arba verandoje. Ji meldavosi už savo vaikus. Aš dar buvau per maža jos klausinėti apie gyvenimą”, – pasakoja anūkė Alma Kučinskaitė-Šileikienė.

K. Jurgelioniui surasti savo artimuosius padėjo į Potsdamą 1945 m. atvykęs JAV prezidentas N. Trumenas. Prieš kelionę poetui pavyko susitikti su prezidentu. Jis paprašė jo rašytą laišką perduoti Stalinui. Dar nespėjus Trumenui sugrįžti iš kelionės, oro paštu K. Jurgelionis gavo laišką iš brolio Antano, o vėliau sulaukė atviruko iš motinos.

Po trisdešimties tylėjimo metų vėl grįžo prie mylimo literatūrinio darbo. Kodėl taip ilgai tylėjo? Susipažinus su jo kūryba ir gyvenimu peršasi mintis, kad ši maištaujanti asmenybė kitų už Atlanto gyvenusių tautiečių liko nesuprasta. K. Jurgelionio filosofija niekam nerūpėjo, o poezija nesulaukė įvertinimo.

Pabaiga kitame numeryje

M. Jurgelionienė ir A. Kučinskaitė Vilniuje 1940 m.